

ПРАГМАТИЧНИ ФУНКЦИИ НА МОДАЛНИТЕ НАРЕЧИЯ В РАЗГОВОРНАТА РЕЧ

Десислава Тодорова
(София, България)

Модалните наречия като *наистина*, *вярно*, *невероятно* и т.н. са лексикални средства за изразяване на отношението на говорещия към истинността на пропозицията, означена в изказването. В настоящата статия се приема, че освен модални функции, тези наречия изпълняват и прагматични функции. Прагматичните функции са свързани с комуникативните цели на изказването.

Обект на настоящата статия са т.нар. модални наречия, определяни като лексикални средства за изразяване на епистемична модалност – модалност, свързана със „знанието или мнението на субекта за отношението към действителността на означената в изказването пропозиция, както и на свързаните с нея пресупозиции (ако има такива)“ (Ницолова 2008:317). В рамките на тази група наречия се включват лексеми като *действително*, *наистина*, *вероятно*, *невероятно*, *несъмнено* и др. В настоящата работа модалните функции на тези лексеми ще бъдат само най-общо представени. Обект на анализ ще бъдат случаите, в които модалните наречия изпълняват прагматични функции в изказването.

Примерите, които ще послужат за илюстрация на наблюденията, са ексцерпирани от някои от достъпните корпуси с разговорна реч: корпуса с разговорна реч на Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“¹, корпуса от българска разговорна реч на Кр. Алексова² и корпуса от българска разговорна реч на Цв. Николова³. Използвани са и все още непубликувани

---

¹ Корпусът е публикуван на адрес: www.bgspeech.net

² <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Aleksova/>

³ <http://folk.uio.no/kjetilrh/bulg/Nikolova/>

текстове, които са част от корпуса с разговорна реч към Факултета по славянски филологии на Софийския университет (по-нататък в изложението те ще бъдат означавани със съкращението (ФСФ)).

Характеристики на модалните наречия

Модалните наречия, свързани с изразяването на епистемична модалност, могат да бъдат представени върху скала с два полюса: [+ увереност на говорещия в истинността на p] и [- увереност на говорещия в истинността на p]. При разполагането им между двете крайни точки би се получил следният модел⁴:

[+ увереност]		[- увереност]
<i>наистина</i>	<i>вероятно</i>	<i>невероятно</i>
<i>действително</i>	<i>сигурно</i>	<i>невъзможно</i>
<i>несъмнено</i>	<i>навярно</i>	
	<i>възможно</i>	

Анализираният клас лексеми заема специфично място сред класа на наречията. Не са случайни трудностите, които възникват при опитите за намиране на мястото на модалните наречия по отношение на традиционното разделяне на лексемите на „части на речта“. От една страна, модалните наречия споделят някои от характеристиките на наречията като част на речта – неизменяеми думи са, най-често се образуват от прилагателни имена, някои от тях притежават и категорията *степен* (*по-вероятно*, *най-вероятно*, *по-сигурно*, *най-сигурно*).

Повечето им характеристики обаче не се споделят от останалите видове наречия. Докато останалите наречия най-често изпълняват функцията на адюнкти (т.е. незадължителни пояснения на предиката) или на несъгласувани определения в рамките на фразата, модалните наречия изразяват отношение на говорещото лице към пропозицията, означена в изречението. Функционално модалните наречия се доближават до частиците – те модифицират цялата про-

⁴ Предложеният списък на модалните наречия не е изчерпателен.

позиция. Затова съществуват мнения, че биха могли да се обединят в една категория с тях (вж. напр. Зидарова 2003).

Модалните наречия могат бъдат разглеждани като модификатори, функциониращи на изреченско равнище (вж. Bartsch 1976; Van Valin, La Polla 1997). В българския език обаче някои от модалните наречия, за разлика от изреченските модификатори, могат да се отнасят и към именна група и да модифицират част от нея (обикновено контактното разположеното прилагателно име в именна фраза). Това показва, че модалните наречия са специфична група, отличаваща се с характеристики, които я доближават към повече от една „част на речта“.

Позиции на модалните наречия в изречението

Основната функция на модалните наречия е свързана с маркирането на един от основните признаци на изречението – модалността. Като изразители на модални отношения анализиранияте лексеми притежават обсег на действие, в който може да се включи както цялата пропозиция, така и отделен конституент или фраза. В настоящата работа ще бъдат представени само рамково основните позиции, в които се срещат модалните наречия.

Най-често модалните наречия модифицират цялата пропозиция. В такива случаи те обикновено заемат позиция или в началото на изречението – преди подлога (ако той е изразен лексикално) и преди останалите модификатори (ако има такива), или заемат позиция непосредствено преди предиката. Най-често те се намират в предходна позиция спрямо предиката. В пример (1) е представена позиция в началото на изречението, изреченският подлог е изпуснат, тъй като е кореферентен с подлога от предходните изказвания:

- (1) А: \много \малко / \ми \тази \нина \кво \прави ? //
- Б: [в \русе се о\жени] //
- А: [\наш от \колко от\давна] \не \съм я\ виждала / \знам че се о\жени то\гава //
- Б: \сигурно и де\ца е ро\дила //
- А: та\ка ли ? //
- Б: \не \знам // (ФСФ)

В пример (2) модалното наречие заема контактна позиция спрямо предиката:

- (2) *С //не съ се развели офици'ално:/ жилището тр'аваши да освобод'ят там където живееха// та зор ни им е готов ошите апартаментъ// ни знам във бойана ли в драгалефци на ивана н'акаква приятелка във вилата ги прие/ и така// **наистина** шъ съ разведът// то дажи н-е е и за детето/ детето е на училищити/ при свекърва й// той почти ни идва//*
(К. Алексова)

Чрез модалното наречие *наистина* говорещият изразява своята висока степен на увереност, че действието, означено в пропозицията, ще бъде осъществено.

В пример (3) е налице двойна поява на модалния модификатор – в позиция преди предиката и в крайна позиция, с наличие на пауза. Подобно повторение на модификатора би могло да се обясни със спецификите на разговорната реч, за която са характерни от една страна, елипсите, а от друга – повторенията и удвояванията, т.е. наличието на ирелевантни елементи в структурата на изречението (вж. напр. Ангелова 1994; Тишева 2006:281):

- (3) *Шефа имаше ми се струва един чешки грамофон...
Иди го помоли... или греша със тоя.
Не, той **сигурно** ще го даде, **сигурно**.
Не, той и да го нема аз ще го взема и ще го върна.*
(Цв. Николова)

Модалните модификатори могат да се отнасят и към отделен конституент в рамките на пропозицията:

- (4) *\\значи оче\\видно в и\\талия не \\може да го\\ворим за: \\ня-какъв ъ:/ \\някакъв фено\\мен ъ:/ от на\\чалото на деве-десет\\те/ \\свързан със емиг\\рирането на же\\ни/ иконо\\мически еми\\грантки \\главно// и то\\ва е тъй на\\речените тан\\цьорки/ каба\\ретни ак\\триси/ бале\\рини/ \\както \\те са\\ми се на\\ричат// а: \\значи о\\громно ко\\личество а а а же\\ни от \\всякаква \\възраст и \\всякакъв \\вид зани\\мания а: \\доста \\по-\\рядко ъ професио\\нални бале\\рини а: еми*

*гират със легални документи обаче/ което трябва да се подчертае със **наистина** а: легални документи за работа във италия/ и започват да работят във различни варианти/ обикаят страната// (ФСФ)*

В пример (4) би могло да се приеме, че модалното наречие се отнася към скрита пропозиция: *наистина легални документи – документи, които наистина са легални.*

Прагматични функции на модалните наречия

В настоящата работа се приема хипотезата, че освен основната си модална функция част от модалните наречия изпълняват и прагматични функции. С най-висока фреквентност подобни употреби се срещат при лексеми, които в основната си функция изразяват висока степен на увереност на говорещия по отношение на истинността на означената в изказването пропозиция. Причината за това е сравнително лесният семантичен преход от средство за изразяване на модални значения, свързани с увереност, към прагматично средство за изразяване на съгласие с твърдението на събеседника или за подчертаване на собствено твърдение. Тези комуникативни цели са застъпени преди всичко в разговорната реч (поради диалогичния ѝ характер), затова при устното общуване функционирането на модалните наречия като прагматични маркери се среща по-често, отколкото в писмени текстове.

Преди хипотезата за употребата на модалните наречия за изразяване на прагматични функции да бъде илюстрирана с примери от разговорната реч, е необходимо уточнение, какво се разбира под понятието *прагматичен маркер*. В лингвистиката лексемите, изпълняващи прагматични функции, се означават с понятия като *дискурсен маркер*, *дискурсен оператор*, *прагматичен израз*, *прагматична частица* и т.н. (по-подробно Fraser 1999:932). Дискусионен е и въпросът, кои лексеми могат да се определят като свързани с прагматични функции. Някои автори разширяват кръга на прагматичните маркери, включвайки в тази функционална група частици, наречия, съюзи, междуметия, дори цели изрази (вж. напр. Fraser 1999; Schiffrin 1988). Шифрин например разглежда като дискурсни маркери лексеми и фрази, които обозначават промени в когнитивното състояние на

говорещия (напр. междуметието *oh* в английски), осигуряват връзка с предходно изказване (съюзи като *and*) или са средство за изразяване на контраст (анг. *but*). Като маркери се разглеждат и фрази, които модифицират изказването на говорещия или дават на слушащия „ключ“ за интерпретация на изказването, напр. фрази като *I mean; you know* (вж. Schiffrin 1988).

В настоящата работа се използва понятието *прагматичен маркер*. То се приема за надредно спрямо понятия като *прагматична частица* и изборът му е мотивиран от факта, че понятието *маркер* не е обвързано с конкретен подклас лексеми, за разлика от понятието *дискурсна частица* например. Като прагматични маркери ще бъдат означавани най-общо лексикални средства, свързани преди всичко с интерпретацията на изказването, а не с пропозиционалното му съдържание (вж. Fraser 1999:946).

Прагматичните маркери се характеризират най-общо със следните признаци (у различните автори варират):

- не са част от изреченската структура и отстраняването им не променя структурата на изречението, т.е. те имат факултативен характер;

- функционират на равнището на дискурса;

- експресивната и емоционалната функция преобладават за сметка на денотативната

(по-подробно: Тишева, По Хауге 2001:242; Schiffrin 1988:31–64).

Тези признаци до голяма степен се споделят и от модалните наречия. Налага се обаче уточнението, че модалните наречия, изпълняващи прагматични функции, не могат да бъдат определяни като прагматични маркери от чист вид. При тях по-скоро би могло да се говори именно за употреби, свързани с изразяването на прагматични функции.

Модалните наречия имат прагматични употреби преди всичко в диалогичната реч, при която постигането на комуникативните цели се осъществява под формата на пряка интеракция между говорещ и слушащ. Употребата на прагматичните маркери е в тясна връзка с илокутивната сила на изказването. Докато писмените текстове са преобладаващо наративни, при спонтанната устна реч говорещият се стреми да убеди събеседника си в истинността на изказването

си или да го накара да извърши определени действия. От друга страна, говорещият реагира на предходни изказвания на събеседника, изразява съгласие/несъгласие по отношение на изказванията му или реагира емоционално, изразявайки напр. учудване, изненада или съмнение. За постигането на тези комуникативни задачи роля имат и прагматичните маркери. В ролята на прагматични маркери модалните частици изразяват субективно отношение на говорещия, съгласие, несъгласие, изненада, съмнение.

Изразяване на субективно отношение:

(5) *А: оставЪт телефони / фирмата която го е правила / и го правят често*

*Б: е тва е грозно аз не съм го виждала но **наистина** е грозно (ФСФ)*

В пример (5) маркерът *наистина* се появява при повторението на пропозиция, която вече е изразена в рамките на същото изказване. В конкретния пример употребата на *наистина* не може да се разглежда като модална. В модалната си употреба *наистина* изразява силна степен на увереност в истинността на пропозицията *p*, означена в изказването. Силната степен на увереност може да се дължи на това, че говорещият е свидетел на действието, изразено от предиката, или на това, че знанията му се дължат на общия опит. В разглеждания случай обаче семантиката на изречението изключва възможността за изразяване на обективно отношение към истинността на пропозицията (*не съм го виждала, но **наистина** е грозно*). Изразено е субективно, лично отношение. Функцията на *наистина* е прагматична – наречието служи за подчертаване на субективното отношение на говорещия.

В пример (6) функцията на наречието е аналогична:

(6) *В: Аз така искам да видя хора интелигентни, приятни, да си поговоря. Аз така съм на този компютър, че ...*

Е: //о: ас мисл'ъ че вече наистина/

М: //интелигентни хора не ги търси//

*Е: //н'ама кой с кого да говори за ништо/ секи се е забил нан'акъде ф тайа държава и **наистина** н'ама кой с кого да си приказва/ не знам// (Кр. Алексова)*

В последното изказване на участник *Е* веднъж изразената пропозиция е повторена втори път в рамките на същото изказване, след развитие на темата на изказването с изречението *секи се е забил нан'акъде ф тайа държава*. Следва рамкиране на изказването чрез почти буквално повторение на синтактичната конструкция. Модификацията е на лексикално равнище – замяна на глагола за реч *говоря* със синонимния *поприказвам си*. В повторената реплика лексемата *наистина* не изпълнява модална, а по-скоро интензифицираща функция.

Приемане на предходно твърдение

В пример (7) в изказването на участник *В* наречието *вярно* не изразява отношение към истинността на означената в изказването пропозиция. Чрез употребата на *вярно* говорещият показва, че е съгласен с предходното твърдение на участник *Б*, който предлага решение на даден проблем. С изказването си участник *В* „придвижва“ темата напред, като дава още едно предложение за справяне с проблема:

- (7) *Г: из\бушила ми е гла\вата / из\бушила ми е гла\вата
от\сякъде //*
Б: от \музика ? //
*Г: \не: от \музика \просто от / (ФС) не \знам и \аз от \кво /
с удо\волствие \бих си посе\дяла ама://*
Б: \зemi си \малко \болнични //
*В: \ти \верно \що \не си \земеш \са \малко \отпуска
дока\то \не \хоиш на \лекции // (ФСФ)*

Така в конкретния пример наречието *вярно* е свързано с приемането на предходно твърдение, а не с изразяването само на модални отношения.

Изразяване на несъгласие

Модалните наречия могат да изпълняват и функция, противоположна на тази, която беше илюстрирана с пример (7). Те могат да бъдат използвани от говорещия и при комуникативни цели, свързани с изразяване на несъгласие и отхвърляне на твърденията на събеседника:

- (8) *Е: //чакай да: синеме това//*
М: //чаай бе// мъж който пие преди об'ат е най големийъ
мъш//
Е: //е един малък аперитиф н'ама ништо/
В: Не, наистина...
Г: Казаха по телевизията, че заклетите и в двете посоки –
и пиячи и непиячи... (Кр. Алексова)

В пример (8) изказването на *В* може да се интерпретира като елиптично (*Не, наистина не искам*). Употребата на лексемата *наистина* няма отношение към категорията модалност, а има прагматични функции – подчертаване на значението на отрицателната частца *не* с цел отхвърляне на предложението на говорещия *Е*.

Изразяване на изненада

Модалните наречия могат да бъдат свързани и с изразяване на изненада:

- (9) *М: \аз \са \идвам от братов\чед ми: / \викам за\що / на\ли:*
/ се: при\бираше еми \аз ка\то: разб\рах че \имаме
\среща на \плиска / доб\ре \хубаво \викам ти \щеше
ли (Ф - м-м) доб\ре /дой\дохме е \тука +
Б: в боле\рото то\ва фен\тъзито //
М: да / се\дяхме \той \ни \некво капучино \аз \них \водка
\беше \пил / дос\татъчно \викам \са: (ФС) / \вика / \ние
\секи \ден ли: / \трея / се \виждаме с тебе / не \той не
ми го\вореше (Н)
Б: \верно ! //
М: (мм - м - отправя въпрос и неразбиране
Б: се\ди: / и: не ти го\вори ? //
М: се\ди и \гледа \некви \листчета \там от ев\рофутбол
и такива \работи [...] (ФСФ)

В пример (9) участник *Б* получава информация, която за него е неочаквана и предизвиква учудване и изненада. *С верно!* говорещият изразява изненадата си от предходното твърдение и очаква другият участник да му даде повече информация, да потвърди истинността на твърдението. Участник *М* обаче вероятно не успява

да „декодира“ комуникативното намерение на събеседника си, затова говорещият *Б* избира по-експлицитна комуникативна стратегия като задава въпрос (*се\ди: / и: не ти го\вори?*).

Възниква въпросът, как е възможно едно и също модално наречие да изпълнява различни прагматични функции в различните изказвания, т.е. да може да служи за изразяване на съгласие и несъгласие, да изпълнява интензифицираща функция и т.н. Причина за това е взаимодействието на семантиката на лексемата, употребена прагматично, и контекста, в който лексемата се появява. Контекстът до голяма степен оказва влияние върху интерпретацията на лексемите, изпълняващи функцията на прагматични маркери.

Изводи:

Модалните наречия в основната си функция са свързани с изразяване на отношението на говорещия към истинността на пропозицията, означена в изказването. В разговорната реч обаче някои от употребите им се доближават до тези на прагматичните маркери. Възможността модалните наречия да функционират на равнището на дискурса е свързана с периферното място, което заемат между класа на наречията и класа на частиците. Не би могло обаче да се твърди, че модалните наречия са част от класа на прагматичните маркери. При тях по-скоро може да се говори за наличие на прагматични функции, които при известни условия доминират над модалните. Една и съща лексема може да изпълнява различни прагматични функции – да служи за изразяване съгласие или несъгласие, да подчертава субективно отношение. Възможните прагматични значения се реализират в зависимост от комуникативните цели на изказването.

БИБЛИОГРАФИЯ

Ангелова 1994: Ангелова, И. Синтаксис на българската разговорна реч. София, 1994.

Зидарова 2003: Зидарова, В. Частиците като част на речта.// Славистиката в началото на XX век. Традиции и очаквания. София, 2003, 68–72.

Ницолова 2008: Ницолова, Р. Българска граматика. Морфология. София, 2008.

Тишева 2006: Тишева, Й. Българската разговорна реч в интернет.// Паисиеви четения. Научни трудове, том 44, кн. 1, сб. А, 2006. Пловдив, 2006, 277–288.

Тишева, Ро Хауге 2001: Тишева, Й., Ро Хауге, Х. Съюзи за противопоставяне във функцията на прагматични частици.// Проблеми на българската разговорна реч, кн. 5. В. Търново, 2001, 242–252.

Bartsch 1976: Bartsch, R. The Grammar of Adverbials. North-Holland Publishing Company, 1976.

Fraser 1999: Fraser, B. What are discourse markers?// Journal of pragmatics, 31, 1999, 931–952.

Schiffirin 1988: Schiffirin, D. Discourse Markers. Studies in International Sociolinguistics 5. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

Van Valin, La Polla 1997: Van Valin, R.D., La Polla, R. J. Syntax. Structure, meaning and function. Cambridge, 1997.

PRAGMATIC FUNCTIONS OF MODAL ADVERBS IN COLLOQUIAL SPEECH

Desislava Todorova
(Sofia, Bulgaria)

Modal adverbs such as *naistina*, *vjarno*, *neverojatno* etc. are lexical means which express the speaker's attitude to the truth of the proposition indicated in the statement. In this paper it is assumed that in addition to modal functions which these adverbs perform, they have pragmatic functions too. Pragmatic functions are related to the communicative purposes of the statement.